

Kvarterer i Rudkøbing

Ramsherred

Ramsherred set fra Gåsetorvet

Ramsherred er, især efter den nye belægning, nok Rudkøbings smukkeste gade, og et attraktivt sted at bo. Sådan har det ikke altid været. "Ramsherred" betyder nemlig oprindeligt et område uden for den rigtige by. Ligesom ramsløg ikke er rigtige løg. Både i Flensborg og Aabenraa var Ramsherred navnet på den del af hovedgaden, der lå uden for byporten, "forstæder". Da jeg skrev om Rudkøbings historie, var jeg derfor i tvivl, om Ramsherred hørte med til den middelalderlige del af byen. Men da tidligere museumsinspektør Jørgen Skaarup, der bor i gaden, under ombygningen af gaden hoppede ned i udgravningen og fandt potteskår fra 1300-tallet, blev jeg overbevist om, at gaden er næsten lige så gammel som resten af den indre by.

Ramsherred var meget længe, til op i 1700-tallet, kun bebygget på strandsiden. Her var grundene meget ensartede, lange og smalle. Baghaverne endte ved stranden, hvor man kunne have sin båd liggende. Ramsherreds beboere var derfor først og fremmest fiskere, søfolk og matroser samt "litsenbrødre", det gamle ord for havnearbejdere. Sådan var det helt op til slutningen af 1800-tallet. Husene var små, mest af bindingsværk, der i løbet af 1800-tallet fik murede facader. De ældste huse er formentlig husene nr. 5 og 7, der er bygget som gavlhuse.

Omkring 1900 var Ramsherred mere og mere blevet et arbejderkvarter, mens søens folk f.eks. havde købt nye huse ved Bellevue. Især de meget små huse på gadens østside var fra starten boliger for fattigfolk. Gadens karakter af fattigkvarter blev også understreget af, at byen i 1846 besluttede at bygge en ny fattiggård på hjørnet af Ramsherred og Strandgade, i stedet for de små fattighuse omkring kirken. Senere købte fattigvæsenet også de tre boliger i nr. 46 og brugte dem helt frem til 1974. Ligeledes var det i Ramsherred 66, byfoged Sager i 1887 indrettede byens første børneasyl, dvs. dagjem for børn af enlige arbejdende kvinder. Børnene var fra få uger gamle til skolealderen, dvs. både vuggestue og børnehave.

Det nyeste stykke af Ramsherred er stykket fra Strandgade til Ørstedsparken. Husene nærmest Strandgade er fra 1850'erne, mens resten er fra 1870'erne. I denne del af gaden blev husene større, og her byggede bl.a. skippere og kaptajner. Det villalignede hus nr. 93, som engang blev kaldt for "Slottet", rummede endda i årene 1879-1894 en navigationsskole. Men da Havnegade blev anlagt i årene 1863-1874, var det slut med den direkte adgang til vandet. Efterhånden blev mange af baghaverne frasolgt til nye huse i Havnegade. Det forringede jo miljøet, og omkring 190 var gaden næsten blevet "slum". Men med den nye sans for gamle huse efter 1970 blev Ramsherred opdaget som kulturmiljø, og husene blev restaureret et efter et. I dag er Ramsherred en attraktiv adresse. Der er meget få forfaldne huse, og ejerne passer godt på husene, hjulpet af lokalplanen. Selv om der hist og her kommer lidt krasse farver på facaden ...

Ramsherreds dybe haver på vestsiden gik en gang ned til stranden

Alfred Nielsens villakvarter

At bo i en villa var engang noget nyt. Danmarks første villa blev bygget på Frederiksberg 1847. Rudkøbings første villa var "Villa Møllen" på Rue, der blev bygget som ejerbolig til den store dampmølle, der brændte i 1933. Den næste villa på Rue kom i 1900, i 1908 byggede landsretssagfører "Danahus" og langsomt blev det til Rue Villavej. Et meget mere planlagt villakvarter i starten af 1900-tallet nord for Ørstedsparken. Det startede egentlig med, at der blev arrangeret en stor "amtsudstilling" på marken, der tilhørte købmand Alfred Nielsen i "Strandgården". Amtsudstillinger var den dengang en måde at fremvise de lokale produkter og herligheder, og til udstillingen i Rudkøbing var der ikke alene bygget en stor fællespavillon i bindingsværk, men også særlige pavilloner – bl.a. en til den oldsagssamling, der blev til Langelands Museum.

Da udstillingen var slut og pavillonerne revet ned, udstykkede Alfred Nielsen i 1908 marken til byens første planlagte villakvarter. Kvarteret fik fire veje: mod syd en forlængelse af Havnegade, mod nord Strandlystvej og i midten de to veje, der i starten blot hed "Villavej". Men da vejene fik vejtræer, besluttede byrådet, at de to veje skulle hedde Lindevej og Platanvej. I det nye kvarter byggede byens borgerskab, der også omfattede nogle af de mest succesrige fiskere. Den første bygning var den første Ørstedspavillon, der fik den bedste beliggenhed på hjørnet af parken og strandpromenaden. Derefter gik det sag i slag; i 1920'erne var kvarteret stor set færdigbygget.

Det nye villakvarter blev præget af tidens "villastil", som hentede inspirationer fra nær og fjern. Det smukke dobbelthus Havnegade 102-104, der blev bygget af arkitekt Chr. Bowman for to fætre fra fiskerfamilien Jansen, er således meget inspireret af husene i de engelske havebyer. Andre villaer blev bygget efter trykte tegninger, bl.a. fra noget, der kaldte sig "Odense Arkitektkontor". Villaen Platanvej 11 fra 1925 er bl.a. identisk med villaer, som jeg har fundet i Odense, Strib og Bramming. Mens Lindevej 14 fra 1930 er kopi af et arkitekttegnet hus, der blev opført 1925 i "Studiebyen" i Hellerup ved København. Det nye kvarter blev i 1908 udvidet med nordøst, da kommunen anlagde en ny vej, der først fik navnet Ejershåbvej, men skiftede navn til Kastanievej, da der i 1921 blev plantet kastanier langs vejen.

Ud over den nye skole, der stod færdig i 1921, blev der også bygget villaer her – bortset fra en ejendom med kommunale lejligheder, Kastanievej 7.

Villaen Platanvej 1

Alfred Nielsens villakvarter ligger fortsat som en fin enklave i byen. De fleste ejere har passet godt på deres huse, og forhaverne har stort set de hække, træer, plæner og bede, som gamle forhaver bør have. Men hvor ville det være fint, hvis vejene igen fik vejtræer: plataner, linde og kastanier. Den eneste rest af de oprindelige træer kan ses langs det grusbelagte stykke af Lindevej, der fører ind til Ørstedspavillonen.

Lindevej 12-14

Ahlefeldtsgade

Ahlefeldtsgade startede som en smøge til jernstøberiet, der senere blev til motorfabrikken "Danmark", og som blev revet ned, da Fakta, nu 365 blev bygget. I 1880 blev gaden anlagt og fik navnet Skt. Knudsvej. Men længe var den kun et mudret hjulspor. Som en huskede o. 1920: "et ubeskriveligt ælte med store huller og søer, så den kun på den varmeste årstid kunne passeres". I 1890 blev vejen derfor overtaget af byen og fik navnet Ahlefeldtsgade. Denne ære for lensgreverne kommenterede den radikale avis med ordene "Min søn, om du vil i Verden frem, så buk".

Den nye gade blev stedet, hvor den nye tids institutioner blev bygget. I den gamle by var der kirken, skolerne, rådhuset, præstegården og fattighusene. I 1882 byggede private kræfter imidlertid en ny realskole på Skt. Knudsvej, det nuværende Borgerhus. Det var ikke mere nok med de gamle skoler, der underviste i dansk, regning og kristendom. I en real skole kunne borgerskabets børn undervises i moderne fag som matematik, fysik, tysk og fransk. Realskolen lukkede dog i 1912, da den offentlige skole var blevet til en enhedsskole med højere standard. Også håndværkerne trængte til mere uddannelse end de kunne få på værkstederne. Derfor startede man i 1877 en teknisk skole, som 1892 fik sin egen bygning, Ahlefeldtsgade 26, nu Odd Fellow Logen. Huset, som blev tegnet af arkitekt Schwanenflügel i Odense, viste med sit udsøgte murværk og mange detaljer, hvad bygningshåndværket kunne præstere.

Ahlefeldtsgade 26, opført som Teknisk Skole 1892, nu Odd-Fellow-loge

Med industrialiseringen fulgte også en række nye religiøse bevægelser. Rudkøbing fik forskellige små kirker for religiøse retninger, f.eks. metodisternes forsvundne Skt. Peters Kirke på Reberbanen og baptisternes "Ebenezer" på Østerbro. Indre Mission fik også fodfæste på Langeland, men aldrig i større omfang. I 1909 byggede IM dog et fint lille missionshus "Bethesda" i Ahlefeldtsgade, som stadig fungerer. Som så mange missionshuse i en kirkelig nygotisk stil. Og ved siden af fik KFUM i 1903 sine første lokaler på første salen i den sjove jugendstil-prægede ejendom Ahlefeldtsgade 27. I 1914, fik KFUM sit eget hus i det lille palæ ved siden af, nr. 31, men siden byggede man et større hus i Sidsel Bagersgade. Men i årene 1961-1994 vendte KFUM tilbage til det gamle hus i Ahlefeldtsgade.

Ahlefeldtsgade med missionshuset Bethesda fra 1907 og nr. 27, hvor KFUM havde sine første lokale

På den måde er Ahlefeldtsgade en hel lille kavalkade over det sene 1800-tals borgerlige og åndelige nyheder. Og samtidig rummer gaden pæne rækker af byhuse i en og to etager fra tiden ca. 1890-1900. Derfor lader jeg tit mine byvandring gennem det gamle Rudkøbing slutte med en tur gennem Ahlefeldtsgade.

Rue Bakke – Rue Mark

Rue er egentlig navnet på hele bakken syd for den gamle by. "Rue", som har givet navn til Rudkøbing, er fynsk og betyder "rydning". Så før Rudkøbing blev anlagt i 1100-tallet har der været skov.

Det første bygværk på Rue var Bymøllen, som lå der allerede i 1500-tallet. Den nuværende Bymølle er bygget af møller Schnohr (som også havde den ene af Hine-møllerne) 1804, men genopført efter en brand 1818. Til møllen hørte fra gammel tid en længe med boliger, i dag Rue 1-5. Det nuværende møllerhus, hvor bl.a. Vagn Lundbye har boet, er fra 1804. Næste nyhed var kirkegården, som blev anlagt på Rue 1812, efter at man havde stoppet begravelserne på den gamle kirkegård ved kirken. Siden er kirkegården udvidet mange gange.

Ned til Vejlen, på festivalpladsen blev der senere anlagt to teglværker. Det første anlagt af murermeister Frederik Nielsen i 1847, men i 1866 flyttet ud til kysten ved Bellevue. Det andet teglværk var anlagt af murermeister Arendt Bang 1856, men havde kun en kort levetid. Senere, i 1890'erne byggede ejeren af Rudkøbing Teglværk, den kendte Ferdinand Christensen (svigersøn til Frederik Nielsen) huse på både Bellevue og Kirkegårdsvej. En anden industri på Rue blev den store dampmølle til korn, som blev bygget 1875 af købmand Hans Jørgen Nielsen fra "Hestehandlergården" på Torvet. Møllen gik dog ikke godt; i 1912 blev den til frølager, men brændte i 1933. Så flyttede "frøavlens" flyttede ned på havnen. Tilbage står den fornemme Villa Møllen, som H.J. Hansen byggede til sig selv.

Rudkøbings første villa, opført som ejerbolig til Dampmøllen, opført 1875

Rue blev også byens fornemste villakvarter. I år 1900 opførtes Rue 31 i fantasifuld schweizerstil, og derefter kom villaerne dryppende en efter en. "Danahus" på Rue Villavej blev bygget af landsretssagfører Hinrichsen 1908, men senere i mange år ejet af manufakturhandler Rhein-Knudsen. Og omkring 1920 tegnede arkitekten Frits Jørgensen, Svendborg, en række villaer i fin Bedre Byggeskik-stil: Rue 35 for lærer Møller Madsen i 1914, Rue 23 (kaldt "Lille Tranekær" pga. tårnet) for landinspektør Kruhøffer i 1923 og Rue 37 telegrafbestyrer Aage Rasmussen i 1925. Og Frits Jørgensens søn, Frits Jørgensen jr. tegnede i 1952 funkis-villaen Rue 5 A for landsretssagfører Trolle Christensen.

Da Rudkøbing Teglværk blev revet ned i 1933, anlagde kommunen Teglbakken og Strandbakken. Her blev der bygget mere almindelige murermesterhuse, og kommunen byggede selv en række huse for at hjælpe på arbejdsløsheden. Og ved "Badestien", som en gang var gået ned til Ferdinand Christensens badepavillon "Bellevue", havde apoteker Bauer i 1920 plan om en hel lille haveby i apotekets baghave. Det blev kun til to huse, Pilegårdsvej 1 og 2 – men de blev tegnet af ingen mindre end Poul Henningsen (P.H.), som var apotekerens nevø.

Rue 37 - en af vejens smukkeste huse, tegnet af Frits Jørgensen 1925

Parcelhuskvartererne

Begrebet "parcelhus" stammer egentlig fra tiden før 1. Verdenskrig. Ved siden af de gamle små kolonihaver blev der nemlig også udstykket større "parcelhaver", som efter 20-25 skulle overgå til selveje.

Parcelhaverne blev ligesom kolonihaverne brugt til grøntsager, frugt og lysthuse – men det var ikke forbudt at bygge boliger på dem. Så i løbet af 1920'erne og -30'erne byggede mange små huse i haverne, enten hjemmelavede eller murermesterhuse. Fordi husene lå på "parceller", blev de kaldt for "parcelhuse" (Mens huse på "grunde" hed "villaer").

Da byggeriet af enfamiliehuse tog fart efter 1945 med først statslånshusene, bagefter typehusene, hang ordet "parcelhus" fast. Også i Rudkøbing voksede antallet af småhuse efter 1930 – først ved Teglbakken og Strandbakken, hvor Rudkøbing Teglværk havde ligget, efter 2. Verdenskrig især øst for byen. I 1940'erne fik byen også sin første byplan som forberedelse til den kommende Langelandsbro. I 1942 blev linjerne for både Brovejen, Ringvejen og Havnegades forlængelse lagt fast.

Indtil 1950'erne skulle alle veje helst være brede og lige, og grundene blev udstykket ud til både små og store veje. Men da Vejfonden o. 1960 skulle give støtte til Ringvejen nord for Spodsbjergvej, krævede man, at den nye vej blev facadeløs. Dvs. at husene ikke måtte have adgang til Ringvejen, men bagfra. Derfor fik vejene ved Æblevænget-Tjørnevænget, som blev udstykket 1960-65, kun adgang fra Fredensvej. På den tid var begrebet "trafikdifferentiering" kommet ind i byplanlægningen: Kvarterer med hovedveje, blinde sideveje og stier. Forbilledet var bl.a. Verdens første haveby indrettet til bilkørsel, Radburn i USA fra 1936.

Schnoorsvej med stynede plataner

Da kommuneingeniør Kurt Tjustrup i 1968-69 planlagde det nye parcelhuskvarter øst for Ringvejen, lavede han "en Radburn": Hovedvejen Schnohrsvej (opkaldt efter mølleren, der både ejede Bymøllen og en af Hine-møllerne) i en stor flot bue med en række blinde stikveje samt fodgængerstier og grønne områder. Og der skulle være ensartede bøgehække ud vejene og langs Schnohrsvej stynede platantræer. Samtidig var tidens parcelhuse præget af gule mursten, lave taghældninger og mørkt træværk. På den måde blev Schnohrsvej-kvarteret faktisk en ganske smuk og tidstypisk helhed. Og selv om der hist og her nogle lidt for "fancy" forhaver og nogle garager i grimme kasser ud til vejen, har kvarteret bevaret sit præg. Så ja, 50 år gamle kvarterer kan også være interessante og bevaringsværdige kulturmiljøer!

Hine bakken